

Candidates' Name:

Signature:

Random No.					Personal No.		

(Do not write your school / Center name or Number anywhere on this booklet)

335/2

LUGANDA
OLUPAPALA
OLW'OKUBIRI

July / Aug 2024
ESSAAWA BBIRI
NEKITUNDU

KAMTEC EXAMINATIONS BOARD

Uganda Certificate Of Education

LUGANDA

Olupapula Olw'okubiri

Esaawa bbiri nekitundu

EBIGOBERERWA

- *Olupapula luno lulimu ebitundu A, B ne C*
- *Ekitundu A ne B kyabuwaze*
- *Mu kitundu C kola nnamba 3 oba 4*
- *Ddamu ebibuuzo bisatu awamu*

EKITUNDU A

Soma ekitundu kino n’oluvanyuma odalemu ebibuuzo ku nkomerero.

1. Akawungeezi ako Mbayeriwa yali amaliriza ati okwoza essaati gy’anayambala enkeera, mutoowe Mutema n’agguka. Okwandibadde okumwaniriza yamubuuza bubuuza na kkabyo, essungu ngalijula okumwabya nti “Ate kiki ekikuleese kati? Ssimanyi nno era abakadde bannetaaga?” Teyalinda Mutema kumwanukula n’amumegguzaako ekibuuzo ekirara nga yenna yeeyongedde olukalala nti “yewano olabyewo otya?”

Ko Mutema nti “Haji bulayimu ow’e Nabuziina ye yandeeze ngazze okutunda sukaalindiizi we. “Haji no nga wa mukwano nnyo ne bazadde ba Mboyiwa. Olumu Mbayeriwa yali ayitaayita mu Bwayise ne bagwanganako ne Haji Bulayimu. Mbayeriwa n’amutwalako ewuwe alabeyo. Bulayimu yasubiza Mbayeriwa nti olumu agenda kuleeta ne bazadde bamulabeko ng’alowooza nti asaaga.

Mbayeriwa yasookera kupangisa kireka. Bwe yalaba ng’olugundo lw’ejinja luyinza okumukwekwa amangu ab’ewaabwe be yatyanga okumwewuubangako, kyeyava asalawo okwekweka e Bwayise. Avudde e kyagawe ngatamanyi Kampala, kale mbuulira bwanaamukwekulayo?. Bakadde be baateranga nnyo okwagala okumuyita agendeko eka bamubuulirire mu kino ne kiri. Ate nga ye Mbayeriwa kye yali yakyayira ddala nti bya ki kadde bulala.

Muto we yamusala mangu ku muguwa bwe yaddamu nti “Aaa, tebekwetaaga”

Ko Mbayeriwa nti. “Ate kiki? Simanyi nno gwa kusabiriza ssente ate gwegubagudde?” Mutema yali tannaba na kumwanukula, Mbayeriwa nga yatandise dda okutulumuka nti. “Abantu abo bwe babeera eyo mu byalo balowooza nti ffe abali eno mu bibuga essente tuyoola njoole.”

Tebamanyi nti kubussente bwetufuna kwe tulina okugula emmere, okupangisa ennyumba, okututambuza, okwambala n’okutujjanjaba nga tulwadde? Bo tebamanyi nti baamaladda okwezimba nti n’emmere balya ya bwereere? Enju mwe basula tebagisasulira, naye ne balaba obussente bwaffe obutono bwe tufuna ne bamala baagala okutukamula obukamuzi buli lunaku! Okuzaalibwa mu maka amaavu, ah-ah. Kifiini kyennyini”

Mutema yasooka n’asoberwa nga talabo kyakuddamu mukulu we eyali yeekolobodde bw’atyo. Oluvannyuma bwe yalaba nga yennyudde okuyomba, kweku mugamba nti, “Nedda tebantumye kukusaba nsimbi, wazira nze nzize

kuwummulira eno kuba twawumudde ggulo. Ko nze nti, “Eh! nja kuwummulira wa baaba ku kibuga”

Mbayiwa yavuma muvume nti, “Nga naawe nno olina akajanja! Ng’owummulira waani? Ewange? Ng’ani abeera naawe? Laba ekiwale kiddugala! Kiyulifu! Laba ebigere byo. Ssimanyi ezo zonna nvuunza ze zibiriridde simanyi ki? Obugulu bwonna bukusiise bukirako obwa ki? Aaa! Ne bw’oba ayagala nnyo ssisobola busobozi kubeera naawe, gakulemye kuddayo mu kyalo n’oyamba ku kitaawe mu kuviba kwammwe!”

Mutema eky’okuddamu kyamubula. Mukulu we bwe yasisikiriza okuyombo ne bayingira mu nju. Okugoba mutowe, Mbayiwa yasalawo butafumba kyaggulo ng’amanyi nti taaleme kudduka njala ya mu kibuga sso ye yeemulula mpola n’agenda ku kadduka akaali awo okumpi ne yeegulirayo amandaazi ne ccapati era ne ssooda. Bwe yakyusa okudda ewuwe mu nju teyayingira, wazira yalaba aweekusifu obulungi ng’atandika kwejjangaba, olwamala ng’azzaayo ccupa ku dduuka. Obudde bwebwakwatira ddala ne beggalira.

Mutema teyamuwayo yadde katawulo nti yeeyalire, wabula yamugaba bugambi nti, “munange nnakugambye dda nti nze ssirina bikunta by’abagenyi, era ndowooza enoomala gagwirawo awo”

Ate musajja wattu Mutema yandikozeeki? Nga yeeyambula kasaati ke ng’akeebikka ate nga addira akalala ke yali aleese okusiibamu ng’akeeyalira . Yeezizika kawale ke akasiibwamu n’ekiwero mwe yaleetera obugoye bwe obwo.

Bwe bwakya enkeera Mbayiwa n’azuukusa mutowe atere ayambale agande. Kasajja kattu akaali, kalowooza nti eggulo mukulu waako yabadde asaaga busaazi, kaagenda okumutunuulira nga yenna akaladde. Ebiyengeyenge ne bitandika okutimba amaaso gaako, ne kamugamba ngeno bwe katuubatuubanti “Naya’ ate Taata yabadde aggambye nti mpummulire eno wiiki bbiri”. Mbayiwanga takyasalikako n’amusale ng’amba nti “owange, tolowooza nti kitaawo ajja kumpeera amateeka eno ewange. Oulidde? “Ka Mutema ne kawulira ng’essungu lijula okukaabya ne ka mwanukala “era yakugambye ompe ssente za yinifoomu enkadde eyulise”. Ho!Ho! Mbayiwa n’atulumuka nti “Ngoli musirusiru nnyo. Wano olabyewo bbanka? Nandiki omuti ogubalako ssente? Nvira genda, sibako ebibyo sibako” okumwegobako yamulinnyisa ezidda e kyagawe ng’amusasulidde entambula.

EBIBUZO

- a) Omaliriza okusoma era ofunye omulimu mu kibuga Kampala. Laga engeri gy'ogenda okweyambisaamu omusaala gwo. (obugoba 5)
- b) Abagenyi abakyalwa ewamwe mubayisa mutya ng'osinziira ku kitundu kyosomye. (obugoba 5)
- c) Nakyomu mukwanogwo atandise okupepeya ne Mbayiwa era amusuubiza okumuwasa. Nakyomu akwebuzizaako omuwe ku magezi oba agende mu maaso n'ekikolwa okyo oba nedda. Gwe ng'omuntu tomuwagira kuganza mbayiwa. Muwe ensonga ezimumatiza okuleka mbayiwa (obubonero 10)

EKITUNDU B

2. Funza ekitundu kino mu bigambo 100 ng'o laga ebiretedde obubenje okweyongera ku ngudo za Uganda ensangi zino. (obugoba 20)

Singa kyali kisoboka, eky'okutambula omuntu yandikyewaze. Ebidduka nga bisse bantu! Abalala nno babeera batambuza bigere ku mabbali g'ekkubo ebidduka gye bibasanga.

Naye naffe abagoba b'ebidduka mutusobera kwesiwa magengere ne muvuga ng'ate mu manyi akabi akavaamu. Gwe n'ovuga ekidduka ng'ate eno okuba ssimu! Ebirowoozo n'obimalira kumboozi oba nnyimba! Oluguudo oluyise lulwo wekka?

Waliwo obasiba ebisolo ku kkubo nga kisobola okusala ne kirya n'oguli erudda. Abalala babireka ne bitayaaga butayaaya. Abamu bamanyi n'okutuula ku nguudo, oluguudo we lukoma olwo ne balunda ebisolo oba n'okulasa emboozi ne bannabwe. Abaana oluusi obasanga balufudde kisaawe mwe bazangira omupiira oba okuddukiramu.

Omugoba w'ekidduka oluusi omusaasira mu biseera by'abaana b'essomero. Abamu batambulira wakati mu luguudo, olwo ow'ekidduka kyenkana yalina okubaviira!

Abakwasisa amateeka g'okunguudo bakoze kyonna ekisoboka okukugira obubenje nga bukwata abatamiivu bannanjwenge, abavugisa ekimama, abakozesa ebiragalalagala, abateesiba nkoba, ebidduka ebiri mu mbeera embi n'abatalina bisaanyizo birala. Wadde bakoze ekisoboka okukendeeza obubenje nay'era

bukyalemeddewo. Ababbi bakka ku bipande ebiriko obubonero bw'okunguudo ne babinyaga.

Tetuyinza kutaliza balamuzi ku nsonga eno. Obubenje tebuyinza ku kendeera ng'abamenyi b'amateeka ab'olulango tewali kyamanyi kibakolebwako, oluusi abalamuzi mu kkooti ezimu beekwasa nti fayiro bakyagikolako, olwo ne gumala ebbanga ddene nga taguwuliddwa. Oluusi n'okukawangamula nti fayiro yabula. Ng'ogyeko ekyo ate bo bagenda okusala emisango egyo abawa waabirwa ne babasalira obibonerezo bitono ebitagya mu misango gye bazizza alwenguzi.

Enguudo ezisinga abungyi nfunda nga tezisobola kutwala mmotoka bbiri, ppikippiki, obugaali n'abebigere. Endala zijjudde ebinnya awamu n'empompogoma ezikirako ez'awalumbe e Ttanda, kino kiviiriddeko emmetoka okwerindigula ebigwo. Bwetudda ku bavuzi ba bbood a booda bo eby'okugoberera amateeka baabivaako.

EKITUNDU C

Kola nnamba 3 oba 4

3. Nakamatte mukwanogwo. Baazaalibwa abaana bana(4) nga yemuwala m ubonna. Banyina bazadde abaana bakuze era bamusabye atuukiriize obuvuunanyizibwabwe eri abaana bebazadde naddala abawala. Nakamatte tamanyi buvuunanyizibwabwe eri abaana babanyina era ky'avudda akusaba omuyambe. gwa ngamukwanogwe, musomese obuvunanyizibwa bw'alina okutuukiriza eri abaana babanyina.

(obugoba 20)

Oba

4. Empisa, obulombolombo n'ezizo abya Baganda byakolanga kinene mu kutumbula eby'o buyonjo, n'obulamu mu ggwanga. Ng'agwe omuyizi w'oluganda wagira endowooza eno.

(obugoba 20)

BIKOMYE AWO